

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทกนิพนธ์คำฉันท์

นางสัญญาลักษณ์ มณีใส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

ISBN 974-568-706-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013885

i110300478

AN ANALYTICAL STUDY OF CHANDAKINNARAKHAMCHAN

Mrs. Sanyalak Maneesai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Thai

Graduate School

Chulalongkorn University

1988

ISBN 974-568-706-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทกนรค่านันท์
โดย นางสัญญาลักษณ์ มณีใส
ภาควิชา ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร รัชราภัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมั่นคตา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์ุวัฒน์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

สัญญาลักษณ์ มณีไฉ่ : การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสันตทินนรคำฉันท์ (AN ANALYTICAL STUDY OF CHANDAKINNARAKHAMCHAN) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, 240 หน้า.

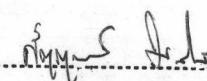
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์เรื่องสันตทินนรคำฉันท์ในแง่ต่าง ๆ โดยละเอียด ได้แก่ ประวัตติความเป็นมา องค์ประกอบ มโนทัศน์ของผู้แต่ง กลวิธีการแต่งและสุนทรียภาพ

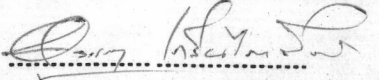
ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า สันตทินนรคำฉันท์ที่มาด้นเนื้อเรื่องจากสันตทินนรชาดกใน ขุททกนิกาย ลุตตันตปิฎก และมีที่มาด้นแนวคิดจากทิวพานิพนธ์ซึ่งเป็นคัมภีร์ในหมวดตำนาน จากการศึกษา ความเป็นมาอาจสันนิษฐานได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้จะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในด้านองค์ประกอบ ของเรื่องซึ่งได้แก่ โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง และตัวละครนั้น ปรากฏว่าองค์ประกอบเหล่านี้มีความ สอดคล้องกันดี ทำให้แก่นเรื่องมีลักษณะเด่นชัด การศึกษามโนทัศน์ของผู้แต่งในด้านหลักพุทธธรรม แบบแผน ความประพจน์ของสตรีและสัตว์บุรุษทั่วไป ตลอดจนมโนทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อ เห็นได้ชัดว่ามโนทัศน์ดังกล่าว สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีพุทธคำสอนาเรื่องอื่น ๆ ส่วนการศึกษาวิเคราะห์ ในแง่กลวิธีการแต่งและสุนทรียภาพ ปรากฏว่าสันตทินนรคำฉันท์มีกลวิธีการแต่งที่แยบคาย สามารถแสดงจุด มุ่งหมายและความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งได้แจ่มชัด มีการใช้คำเพื่อให้เกิดความงามด้านเสียง ความหมายและ การสร้างภาพพจน์ นับได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้มีคุณค่าสมควรแก่การ เผยแพร่

ภาควิชา ภาษาไทย

สาขาวิชา ภาษาไทย (วรรณคดี)

ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

พิมพ์ต้นฉบับทศด้อยวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

SANYALAK MANEESAI : AN ANALYTICAL STUDY OF CHANDAKINNARAKHAMCHAN.
THESIS ADVISOR : ASSIST. PROF. SUWANNA KREINGKRAIPHET, Ph.D. 240 PP.

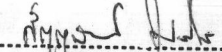
This thesis was to conduct an in-depth analysis of Chandakinnarakhamchan focusing its background, composition, author's concept, technique and aesthetics.

It was found that Chandakinnarakhamchan stemmed from Chandakinnara Jataka appearing in Khuddakanikaya Suttantapitaka and its conceptual framework originated from Bimbānibbān, one of the Buddhist legendary scriptures. The study of Chandakinnarakhamchan's background led to the possible conclusion that this literature came into existence during the final phase of Ayutthaya period. Regarding the composition of the literature, namely, plot, story, theme and characters, these elements bound and blended so well that they enlivened the theme and made it even more imposing. The study of various aspects of the concept held by the author such as Buddhist ethics, traditional practice of noble men and women and general belief reaffirmed that the author perceived the said aspects in a way conforming to Buddha's teachings and along the lines of other Buddhist literatures. Concerning the technique, this genre reflected the author's ability in getting his idea and attitude across. As for the aesthetics, the author also demonstrated his astuteness in selecting words which were picturesque in terms of sound and meaning. In sum, Chandakinnarakhamchan is praiseworthy and deserves to be widely known.

ภาควิชา ภาษาไทย

สาขาวิชา ภาษาไทย (วรรณคดี)

ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร. สุวรรณ เกียรติเกรียงไกร อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ให้ความรู้ ความเข้าใจและคำ
แนะนำที่มีประโยชน์ยิ่งแก่ผู้วิจัย ทั้งได้กรุณาตรวจแก้วิทยานิพนธ์ตลอดมาด้วยความ
เอาใจใส่ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในเมตตาจิตเป็นล้นพ้น จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมั่นคคา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ผู้ช่วยศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์ุวิช
ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรียบร้อย
บริบูรณ์

ในด้านการแสวงหาความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม
ผู้วิจัยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระเทพเวที (ปยุตฺต ปยุตฺโต) ขณะดำรง
สมณศักดิ์เป็นพระราชาวงมณี โดยท่านได้กรุณาเอื้อเฟื้อตำรา และให้คำอธิบายชี้แนะ
อันเป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบนมัสการรำลึกพระคุณอย่างสูง
ไว้ ณ โอกาสนี้

อนึ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชاکร์พิงค์
และ อาจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ที่ได้กรุณาอ่านวิทยานิพนธ์ และช่วยตรวจ
แก้ไขให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์ หัวหน้างาน
บริการหนังสือเอกสารโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ และเจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือ
เอกสารโบราณอีกหลายท่านที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีในการค้นคว้าเกี่ยวกับ
ต้นฉบับตัวเขียนและคัมภีร์ที่ใช่เป็นข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณแม่ผู้มีอุปการคุณอย่างสูง ขอกราบขอบพระคุณ
อาจารย์วิเชียร สามารถ ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม และขอบคุณพี่ ๆ
เพื่อน ๆ ทุกคนผู้ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมาจน
สำเร็จการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	3
แนวเหตุผลหรือสมมติฐาน	3
ขอบเขตของงานวิจัย	3
ขั้นตอนของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
2 การศึกษาจันทกนิทร คำฉันท์ในเชิงประวัติ	5
2.1 เอกสารต้นฉบับเรื่องจันทกนิทร คำฉันท์	5
2.1.1 ความเป็นมา	6
2.1.2 อายุ	6
2.2 ที่มาของเรื่องจันทกนิทร คำฉันท์	8
2.2.1 นิบาตชาดก	8
2.2.2 พิมพ์านิพนธ์	8
2.3 จุดประสงค์ในการแต่งจันทกนิทร คำฉันท์	12
2.4 ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับสมัยที่แต่งและผู้แต่ง จันทกนิทร คำฉันท์	13
2.4.1 การเปรียบเทียบจันทกนิทร คำฉันท์กับบทละคร กึ่งคำบริบทเรื่องจันทกนิทร	14

2.4.2	การเปรียบเทียบจันทกนินรคำฉันท์กับวรรณคดี บางเรื่องที่มีลักษณะบางประการคล้ายกัน ...	19
2.4.2.1	การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร ...	21
2.4.2.2	การใช้รูปแบบคำประพันธ์ และฉันทลักษณ์	38
3	การศึกษาจันทกนินรคำฉันท์ในแง่องค์ประกอบ	52
3.1	โครงเรื่อง	52
3.2	เนื้อเรื่อง	54
3.3	แก่นเรื่อง	68
3.4	ตัวละคร	74
3.4.1	พระจันทกนินร	74
3.4.2	นางจันทกนินรี	77
3.4.3	ท้าวพรหมหัตถ์	85
3.4.4	พระอินทร์	90
4	การศึกษาจันทกนินรคำฉันท์ในแง่มโนทัศน์ของผู้แต่ง	94
4.1	มโนทัศน์ค่านุพุทธธรรม	96
4.1.1	อุปมาพุทธธรรม	97
4.1.2	กรรม	110
4.1.3	พรหมวิหารธรรม	117
4.2	มโนทัศน์ค่านิยมเกี่ยวกับแบบอย่างความประพฤติ ของบุคคล	121
4.2.1	มโนทัศน์ค่านิยมเกี่ยวกับแบบอย่างความ ประพฤติของสตรี	122
4.2.1.1	ความจริงรักภักดีซื่อสัตย์ต่อสามี ..	123
4.2.1.2	ความสำรวมระวังในการปฏิบัติตน ต่อสามี	125

บทที่

หน้า

4.2.1.3	ความสุภาพอ่อนน้อม	126
4.2.1.4	ความกตัญญูกตเวที	129
4.2.2	มโนทัศน์ค่านิยมเกี่ยวกับแบบอย่างความ ประพฤติกของสัตว์บุรุษ	130
4.2.2.1	ความเป็นผู้มีอินทรีย์สังวร	131
4.2.2.2	ความเป็นผู้ประพฤติกิธรรม	132
4.2.2.3	ความสันโคษ	137
4.2.2.4	การสงเคราะห์แก่ผู้ควรสงเคราะห์	138
4.3	มโนทัศน์ค่านความเชื่อ	140
4.3.1	ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์	140
4.3.2	ความเชื่อเรื่องป่าหิมพานต์ อมุนษย์และสัตว์ ในนิยาย	143
4.3.3	ความเชื่อเรื่องเทวดา	156
4.3.4	ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ	160
5	การศึกษาจันทกนิรคำฉันทโนแกลวิถีการแต่ง	163
5.1	กลวิธีการเล่นเรื่อง	164
5.1.1	กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่า	164
5.1.2	กลวิธีในการเสนอเรื่องและการดำเนินเรื่อง ..	165
5.2	กลวิธีการสร้างฉาก	180
6	การศึกษาจันทกนิรคำฉันทโนแกลสุนทรีย์ภาพ	185
6.1	การใช้คำให้เกิดความงามค่านเสียงและความหมาย	185
6.1.1	การเล่นเสียงสัมผัส	186
6.1.1.1	สัมผัสอักษร	186
6.1.1.2	สัมผัสสระ	189
6.1.2	การเล่นคำลักษณะพิเศษ	192
6.1.3	การเล่นคำซ้ำ	195

บทที่

	หน้า
6.1.4 การใช้คำที่มีเสียงและความหมายสอดคล้อง กับอารมณ์ในเรื่อง	196
6.2 ภาพพจน์	197
6.2.1 ภาพพจน์จินตภาพ	197
6.2.2 ภาพพจน์เปรียบเทียบ	201
6.2.2.1 อุปมา	202
6.2.2.2 อุปสัทกษณ์	203
7 สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ	205
เอกสารอ้างอิง	208
ภาคผนวก	213
ประวัติผู้เขียน	230